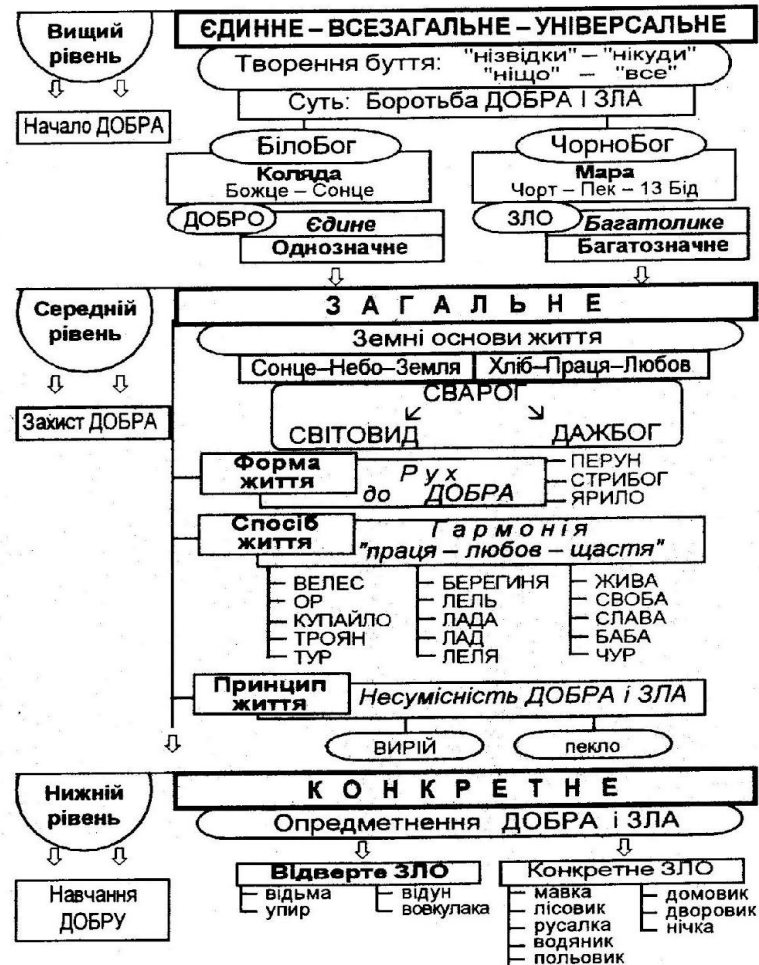

ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА В УКРАЇНІ

1. Філософія періоду Київської Русі.
2. Філософські ідеї українського Передвідродження.
3. Філософія епохи Відродження в Україні.
4. Філософські ідеї професорів Києво-Могилянської академії.
5. Українська філософія класичної доби:
  - а) Григорій Сковорода;
  - б) український романтизм;
  - в) академічна філософія;
  - г) "філософія серця" Памфіла Юркевича.
6. Філософські напрямки в Україні кінця ХІХ – ХХ ст.:
  - а) філософські погляди Лесі Українки та Івана Франка ;
  - б) філософія національного радикалізму (Дмитро Донцов і Микола Міхновський);
  - в) історіософські погляди В'ячеслава Липинського та Івана Лисяка-Рудницького;
  - г) філософія Дмитра Чижевського.
7. Філософія української ментальності.

До християнства і філософія

Літературні джерела філософських ідей Київської Русі

- “Слово про закон і Благодать” (Іларіон)
- “Моління Данила Заточника”
- “Повчання” (Володимир Мономах)
- “Послання” (митрополит Никифор)
- “Повість временних літ”
- “Ізборник 1073 року”
- “Ізборник 1076 року”
- “Шестиднев” (Іоан)
- “Житіє” (Кирило Філософ)
- “Бджола”, “Фізіолог”

Основні риси філософії Київської Русі

- Мислення не схильне до абстрактного теоретизування
- Філософія має екзистенціально-антропологічні риси
- Філософія - це любов до мудрості, істинна мудрість - це Бог
- Пізнавальна діяльність проходить через серце (кордоцентризм)
- Філософія звертається до патріотичної та історичної тематики

Філософські проблеми в Київській Русі

1. Світ створений Богом з нічого за допомогою Слова.
2. Людина є вершиною всього живого, складається з духовної і тілесної природи, покликана наближати себе і світ до Бога.
3. Всесвіт – арена боротьби Добра і Зла.
4. Місце людини в світі – бути посередником між Богом і світом.
5. Суть і мета історії – вдосконалення людини, наближення її до Бога, отримання спасіння в час “Третього творення”

Літературні джерела філософії українського Передвідродження

- Українські літературні видання - "Лествица" (1443), "Златоуст" (1474), "Києво-Печерський патерик" (1462), збірники "Ізмарагд", "Четья", "Бчола", твори Климента Смолятича, Кирила Турівського, митрополита Іларіона, Григорія
- Перекладна література - "Старий Заповіт", "Троянська війна", "Сказання про індійське царство", "Житіє Олексія, чоловіка Божого", "Логіка Авіасафа", "Промова Мойсея Єгиптянина", "Аристотелеві врата", "Шестикрил", "Космографія", "Логіка"

Основні філософські ідеї Передвідродження

1. Дуалізм поглядів на природу.
2. Пізнання є активним, а наука – продуктом діяльності людини, тому науки поділяються на споглядальні (теологія, фізика) та активні (етика, економіка, політика, медицина, право, риторика, граматики).
3. Основні моральні цінності – справедливість, простота і поміркованість, злочинності – скупість, заздрощі, боягузтво, зазіхання на чуже.
4. Стосунки між людьми мають основою розум, а не силу.
5. Історія людства є людською драмою в дії, для управління соціальними процесами треба вивчати закони природи.

Епоха Відродження в Україні

Етапи розвитку Ренесансу в Україні:

- перший (I пол. ХУІ ст.) - соціально-етична та естетична тематика
- другий (друга пол.ХУІ - поч.ХУІІ ст) - реформаційні та гуманістичні ідеї
- третій (сер.ХУІІ - поч. ХУІІІ ст.) - соціально-етичні та патріотичні ідеї

Особливості соціально-економічного та культурного середовища:

- розвиток товарних відносин, пожвавлення господарського життя;
- розвиток освіти та науки;
- інтерес до мови, культури;
- навчання молоді за кордоном, вплив Європи на Україну

Філософські ідеї Ренесансу в Україні

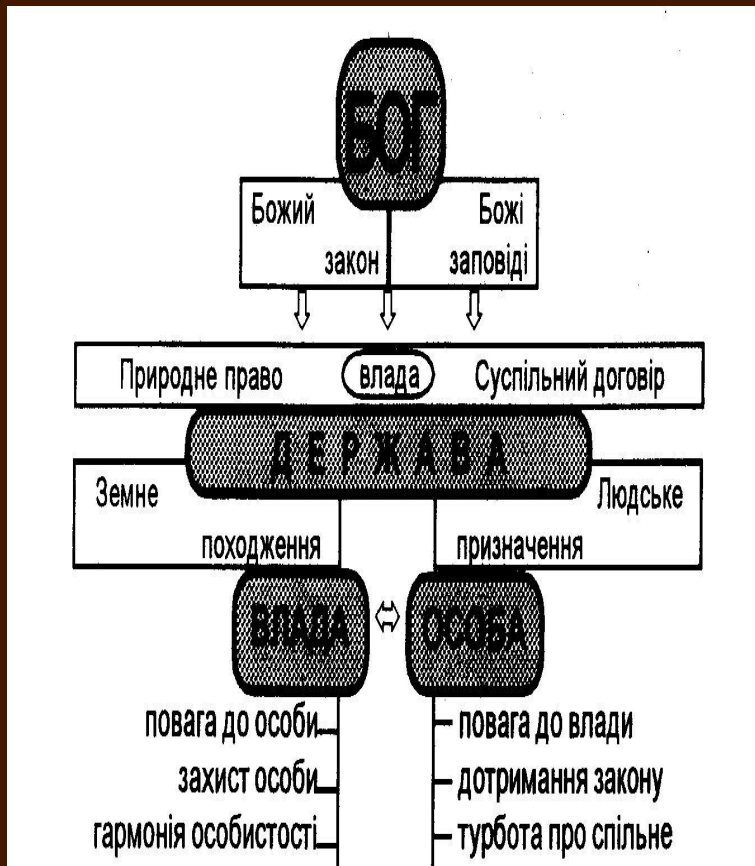
1. Людина – центральна ланка в ланцюгу космічного буття, творець цінностей, господар землі.
2. Місце людини у світі визначається становленням її власної гідності.
3. Самоцінність людини в тому, що вона співтворець – помічник Бога – творця.
4. Обожнення людини не веде до відмови від світу, а до визнання творчої ролі людини в цьому світі.
5. Шлях до безсмертного життя торується чесним і побожним життям на Землі .

Проблема пізнання у період Ренесансу в Україні

- Головна чеснота людини - самопізнання, яке веде до духовного оновлення і самовдосконалення.
- Мета самопізнання – пізнання духовної сутності, що веде до пізнання Бога.

Проблеми суспільства в епоху Відродження в Україні

1. Держава має бути освіченою монархією.
2. Держава має земне походження і людське призначення.
3. Примат світської влади та її незалежність від церковної є обов'язковим.
4. Король піклується про здоров'я держави, існує для держави (а не держава для нього), є захисником держави, громадяни підкоряються йому добровільно, а не з примусу.
5. Сила держави, закону, влади - в громадянському гуманізмі.

Реформаційні ідеї діячів Острозької академії (ж. Фіلالет, Г.Смотрицький, І Вишенський, К. Острозький)

1. Основна мета - спрямувати віруючих на особисте переживання та внутрішнє осмислення Святого Писання.
2. Основна ідея - протиставити Бога і світ, Бога і людину, покінчити з пануванням церковної ієрархії в суспільстві, прийти до демократизації церкви, утвердити ідею спасіння особистою вірою.
3. Пошук і утвердження в собі Божественної істини є єднанням з Богом через "життя в істині".
4. Перехід від пристрастей до духовності можливий завдяки особистим зусиллям, добродійній діяльності.
5. Люди наділені рівними і однаковими можливостями для розкриття в собі Божественної істини, воно не залежить від соціального статусу індивіда.
6. Кожен володіє правом на свою віру і церкву, але ніхто не володіє правом на духовну істину.

Гуманістичні ідеї діячів Острозької академії (Д.Наливайко, К.Сакович, Г.Смотрицький)

1. Головна краса – духовна, головна дія – рух до духовної досконалості.
2. Цінність людини – не в походженні і володінні багатством, а в довершеності моральній.
3. Суть доброчесності – жити згідно з законами природи.
4. Риси доброчесності – приборкання пристрастей, прагнення слави, талант. Активність щодо високих цілей.
5. Історичні події – наслідок діянь сильних, видатних людей.
6. Забезпечити мир і злагоду в світі – в людській силі.

Філософські погляди Івана Вишенського

1. Бог – надприродне, нематеріальне начало, єдина, вічна, непізнана істина.
2. Божественний світ як світ добра протистоїть земному (зло, насильство, жорстокість).
3. Серед усього світу найгіршою є українська земля, зраджена своїми духовними і світськими поводириями.
4. Людина – суперечлива єдність непримиримих протилежностей (душі і тіла).
5. Шлях вдосконалення людини – зречення земного світу.
6. Земне існування людини є смертю, якщо воно спрямоване на задоволення потреб смертного тіла.
7. Найважливішою рисою людини є свобода волі, що зумовлює відповідальність людини за вибір свого шляху.
8. На шляху досягнення істини людина має послуговуватись не розумом, а містичним переживанням.

Структура світу у філософських ідеях діячів братств

I світ

Божественний

Духовні субстанції

⇒ Небесна ієрархія

II світ

ВСЕСВІТ

Тілесні речі

⇒ Макрокосм

III світ

ЛЮДИНА

Розумовий світ

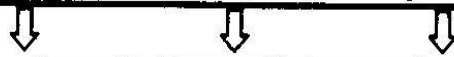
⇒ Мікрокосм

IV світ

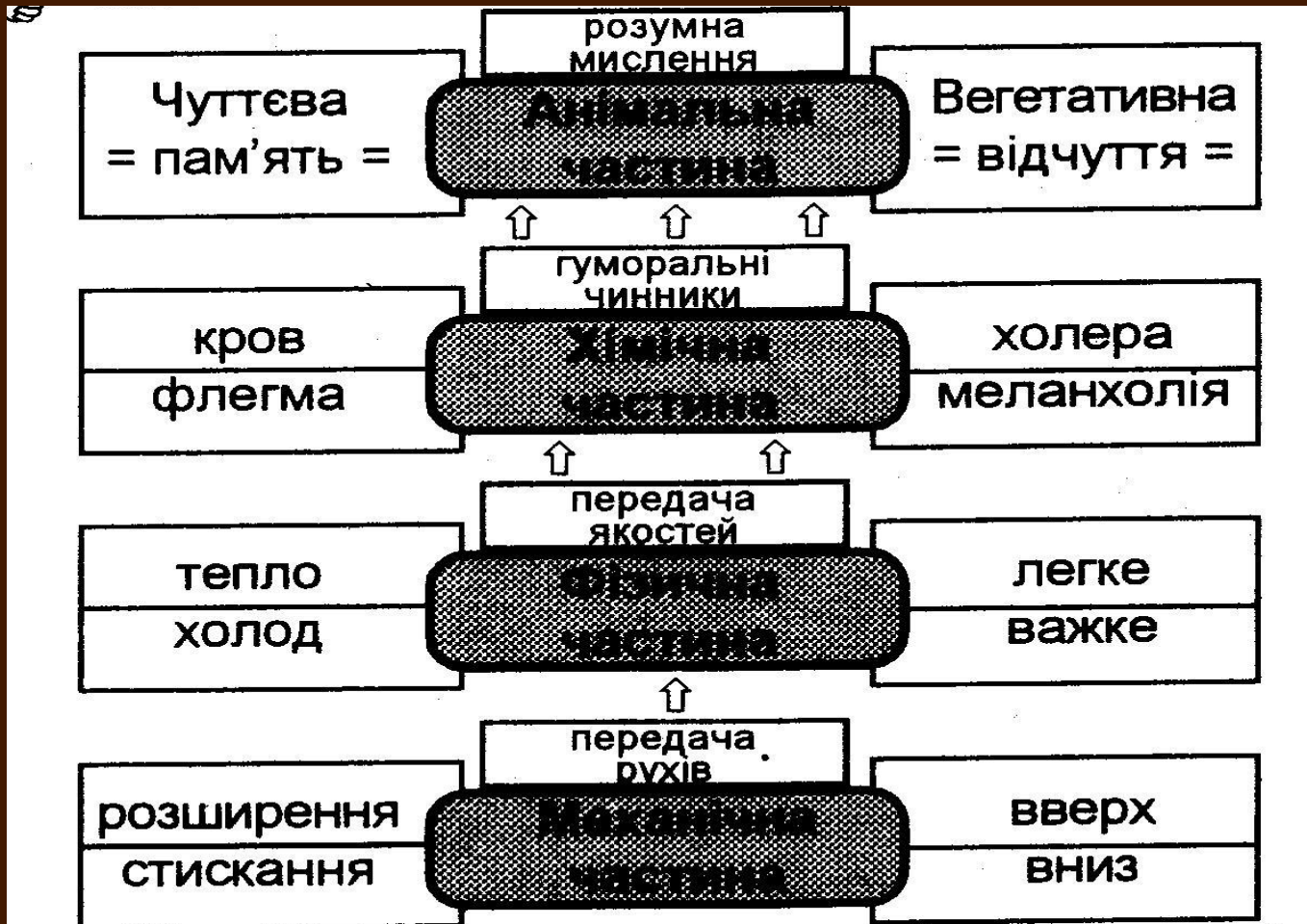
САТАНА

Чуттєвий світ

⇒ Злі сутності

Структура людини у філософських ідеях діячів братств

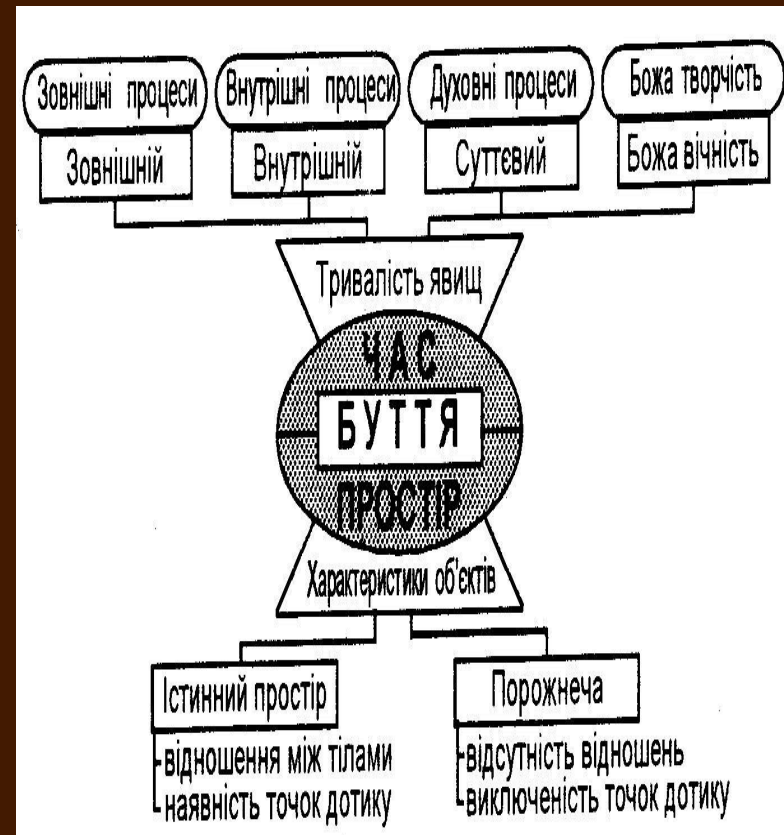
Онтологічні проблеми у Києво-Могилянській академії

Поняття матерії:

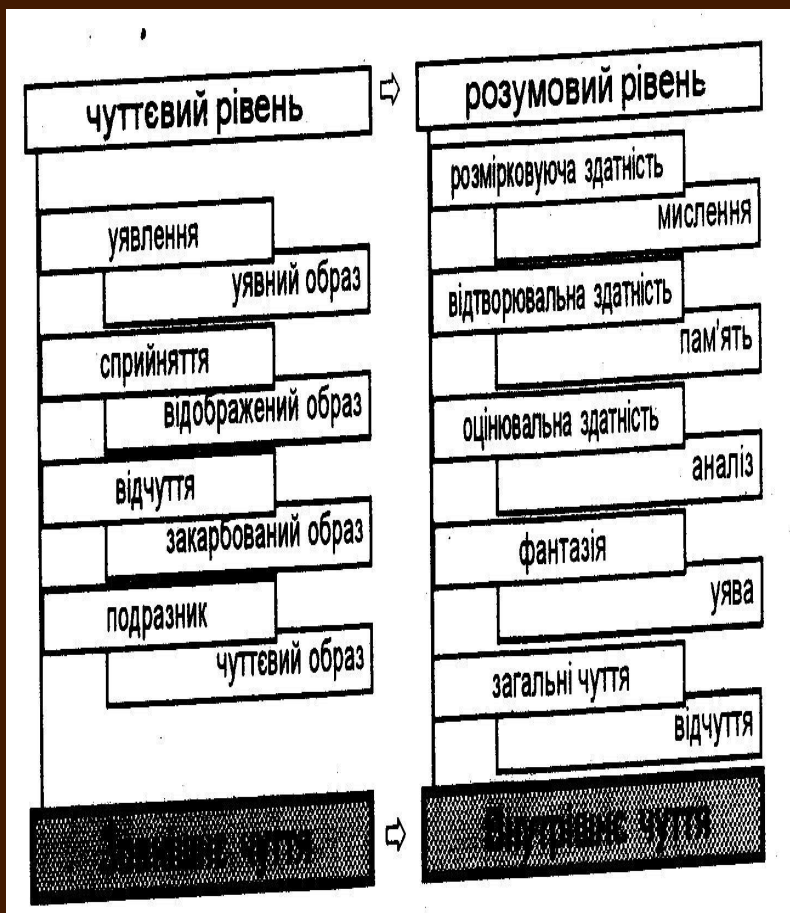
- в основі всього існуючого лежить певний субстрат, який при наданні йому форми перетворюється в конкретну річ;
- субстрат ненароджуваний і незнищуваний, має просторові параметри.

Поняття руху:

- рух є цілеспрямованим процесом між двома точками, в якому протилежності борються. Витісняються, об'єднуються, реалізуються.
- Суть руху – послідовність актів заперечення.

Вчення про пізнання у Києво-Могилянській академії

1. Чуття підпорядковується мисленню.
2. Мислення стає - зором, коли сприймає світ очима;
- нюхом, дотиком, смаком.
3. Мислення стає фантазією, коли сприймає світ через образи.
4. Мислення стає пам'яттю, коли пригадує речі світу.
5. Мислення стає інтелектом, коли обходиться без чуттєвих образів.
6. Мислення стає свідомістю, коли довідується про себе.
7. Мислення стає волею, коли прагне чогось.
8. Природне світло розуму – вроджені ідеї (Бог, Істина, Добро, Краса, Хиба).

Етичні проблеми в Києво-Могилянській академії

1. Етика як вчення про мораль поділяється на теоретичну і практичну.
2. Сенс життя – творча діяльність.
3. Людське щастя – в компромісному поєднанні свого тілесного і духовного начал за допомогою природного, морального, громадянського та Божого законів.

Державницькі ідеї в Києво - Могилянській академії

Пилип Орлик

Держава народжується і діє за принципами природного права і суспільного договору.

Державна влада в Україні:

- гетьманська влада обмежується народом через елементи парламентаризму;
- Генеральна Рада збирається як парламент тричі на рік;
- Соціальні стани мають забезпечену гармонію інтересів ("низи" - захист від гніту, "верхи" - умови для підприємництва);
- Урядовці обираються населенням;
- Народ має право протесту проти гніту і несправедливості;
- Держава має право захищати свій суверенітет навіть з допомогою інших держав.

Феофан Прокопович

1. Держава виникла як закономірний результат необхідності запровадити примус для стримування людських пристрастей і гарантування людського співжиття.
2. Просвічений абсолютизм як найкраща форма правління є природною необхідністю.
3. Влада просвіченого монарха має подвійний характер (договірний і Божественний).
4. Народ є суб'єктом обов'язків, але не носієм прав.
5. Обмежувати владу монарха не можна.

Суть і призначення філософії (за Г.С.Сковородою)

1. Головне призначення – знайти шлях сходження власного серця до висот духовності, досягнути внутрішньої свободи через незалежність від зовнішнього світу (“вмерти для світу”), брати зразок з хресного подвига Христа.
2. Об'єктом філософствування повинен стати кожен сам собі, засоби для цього – евдемонія (проголошення щастя вищою метою життя), автаркія (незалежність від зовнішнього світу), аскеза (максимальне обмеження чуттєвих благ), апатія
3. (байдуже ставлення до життєвих проблем).
4. Призначення філософії – утверджуючи Щастя та Істину, вести боротьбу проти Зла за Добро, спрямовувати думки від світського способу життя до Божого способу життя.
5. Кінцева мета філософії – оживити людську душу, відновити гармонію людини і світу.

Онтологія та гносеологія Григорія Сковороди

- Три дійсних світи становлять буття (макрокосм – Всесвіт, мікрокосм – Людина, символічний світ – Біблія)
- Все у світі складається з двох протилежних натур – видимої і невидимої, зовнішньої і внутрішньої, тілесної і духовної, обману та істини, матерії і форми.

Етичне вчення Григорія Сковороди

- Доля людини залежна від її природних нахилів, щастя кожного – від принципу “сродної праці”.
- Головним показником “сродності” є ступінь доступності потреб, на задоволення яких спрямовує зусилля людина (потрібне дається легко, а непотрібне – важко).
- Ідеал міжлюдського спілкування – принцип “нерівної рівності” (Бог, як фонтан, заповнює різні за обсягом посудини).

"Філософія серця" Памфіла Юркевича

- Серце – це хранитель і носій тілесних сил людини, центр духовного життя людини, центр пізнавальних дій душі, центр морального життя людини.
- Серце – сукупність досконалого мислення, неповторне “я”, джерело індивідуальності людини.
- Серце здатне виражати, знаходити і розуміти такі душевні стани людини, які недоступні логічному знанню.
- Знання стає внутрішнім станом людини не завдяки розуму, а завдяки проникненню в серце.

Філософські ідеї Памфіла Юркевича

Вчення про пізнання

Пізнання здійснюється на трьох рівнях :

- на рівні уявлень (найперша форма пізнання, пов'язана з чуттєвим спогляданням, коли відображається не стільки предмет, скільки особливості пізнаючої людини);
- на рівні понять (аналіз і синтез окремих ознак конкретної речі);
- на рівні ідеї (розум синтезує результати мислення у цілісний світогляд, і знання доповнюються вірою у вищий світ).

Проблема людини

- Людина не належить всеціло матеріальній природі, людина керується моральними ідеями
- Душевні явища людини не є похідними від органічних, не підлягають органічним вимірам (філософське, а не наукове тлумачення людини)
- Для людини визначальним є досвід серця і душі, гармонія заявляється там, де до світу торкається дух
- Людини є носієм духу особистості, а не спільноти
- Людина має свободу, завдяки якій здатна до моральної діяльності
- Критерій моральності - в серці, а не в розумі, який діє з примусу

Ідеї українського романтизму

Загальні особливості романтизму

- Визнання індивідуального права на свободу життя і творчості
- Природа і світ - об'єкт поклоніння, а не підкорення
- Гармонію природи не можна порушувати
- Головне джерело культури - народна творчість, душа культури - мова народу

Романтики в українській літературі

Іван Котляревський (ідея величі народу як в героїчній історії, так і в соціальних злигоднях)

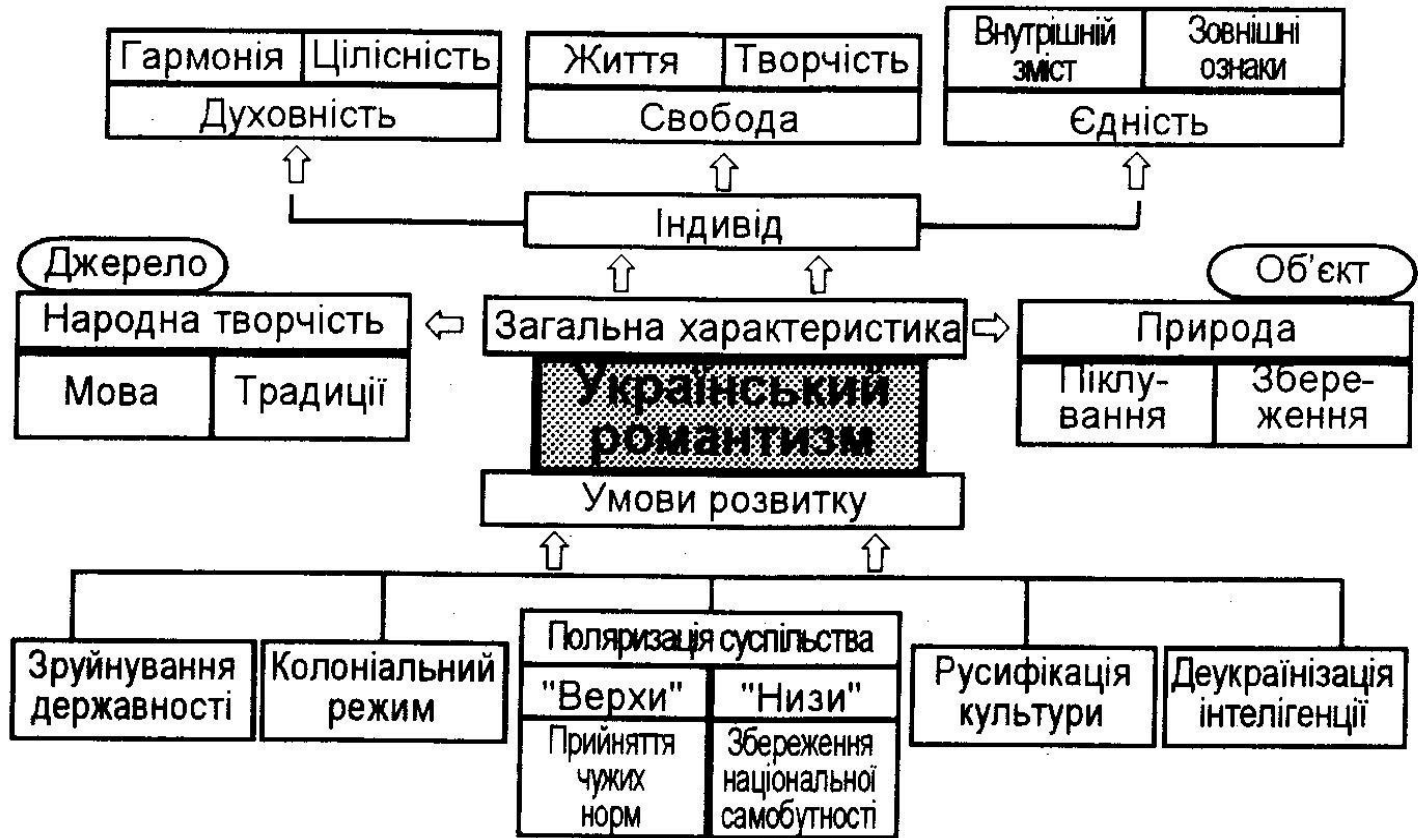
Петро Гулак-Артемівський (ідея народності як вираження душі культури)

Григорій Квітка-Основ'яненко (культура і правда зберігаються простолюдинами, "верхи" відходять до чужого, щоб залишатися "зверху")

Михайло Максимович (почуття "вторинності" народу по відношенню до інших народів згубне, філософія - важливий елемент культури)

Маркіян Шашкевич (романтизм "державних" і "недержавних" народів відрізняється, народна творчість містить закодоване національне "я")

Український романтизм

Микола Гоголь - "блудний син України"

- Буття виступає в одночасній безконечності вимірів, досягнути його можна за допомогою архетипів, міфів, образів
- Суть українського духу - в здатності розуміти природу і брати від неї могутність, завдяки чому перебувати в щирості душі і відкритості серця
- Українець має двохарактерну натуру, бо живе на рубежі між Європою і Азією (європейська обережність і азіатська безпечність, європейська обережність і азіатська хитрість, європейська активність і азіатська лінивість, європейське прагнення до розвитку і азіатське нехтування ним)
- Світ дуалістичний. Складається з природного буття і людського буття
- Завдання людини - наведення ладу в господарстві людської душі, пізнання самої себе
- Тільки Бог може принести в світ гармонію і закон (завершення життєвого шляху)

Проблема "Україна-світ" у філософії Миколи Костомарова

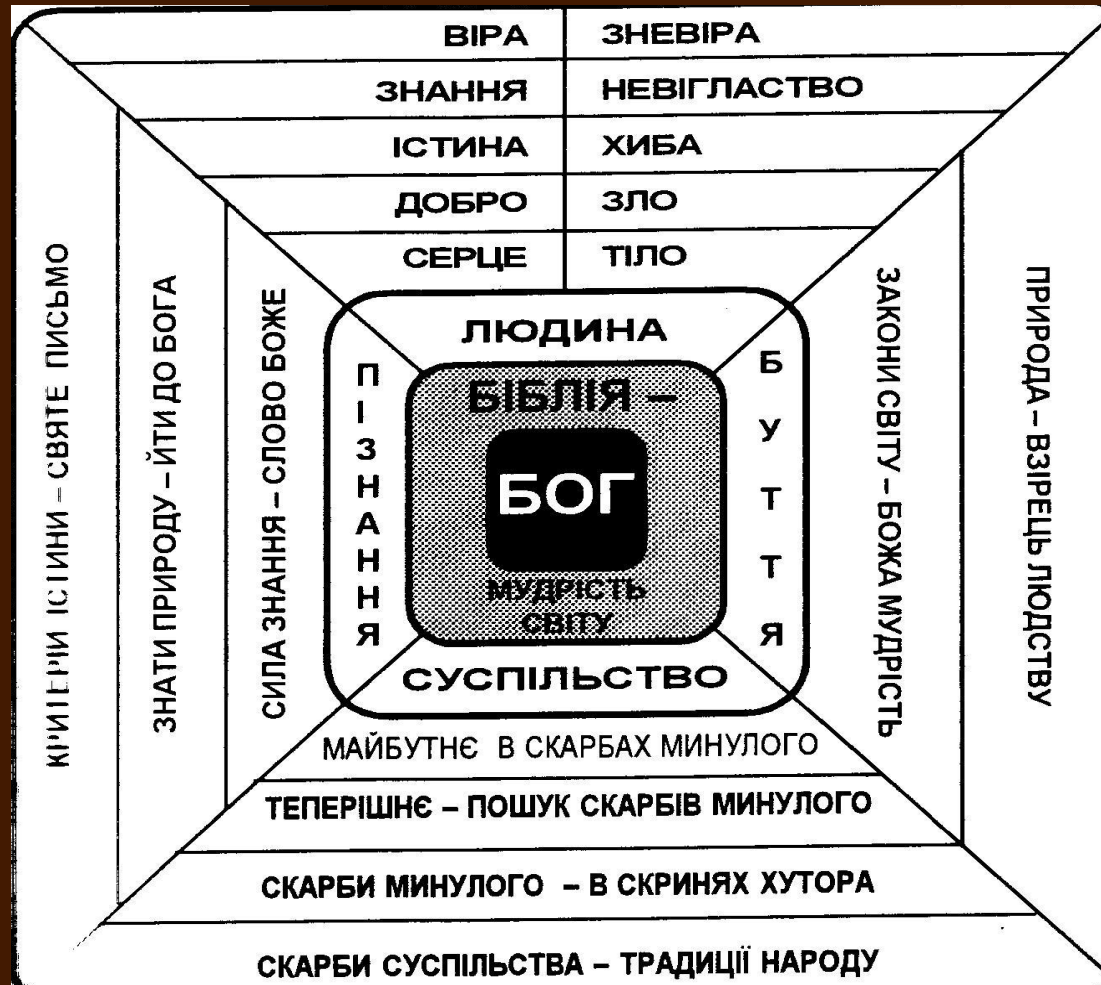
"Вселенські" гріхи окремих народів

- Римляни в особі свого імператора "прирівняли себе Богу, піднялись над іншими народами
- Євреї, будучи обранцями Бога, обрали собі царя
- Греки не знали Бога небесного, поклоняючись вигаданим богам
- Московія і себе, і свого царя утвердила в якості ідола і взяла на себе право управляти іншими народами, що дано лише Богу
- **Українці таких гріхів не мають, тому повинні стати на чолі звільнення "всіх братів-слов'ян" (міфологічний образ України)**

Порівняльна характеристика українського та російського народів

- У росіян панує загальність над особистістю, в українців - цінування окремої людини, її особистої свободи, хоча всі цінують єдиний культурно-національний та світоглядно-ідеологічний потік
- Росіяни нетерпимі до чужих вір, народів, мов, українці ніколи не цураються чужих облич
- Росіяни - народ "матеріальний", українці - ідеалістичні, одухотворюють весь світ
- Українці дуже люблять природу, росіяни ставляться до неї байдуже
- росіяни бояться Бога, українці - шанують

“Хутірська філософія” Пантелеймона Куліша

Погляди Т.Г.Шевченка на людину і світ

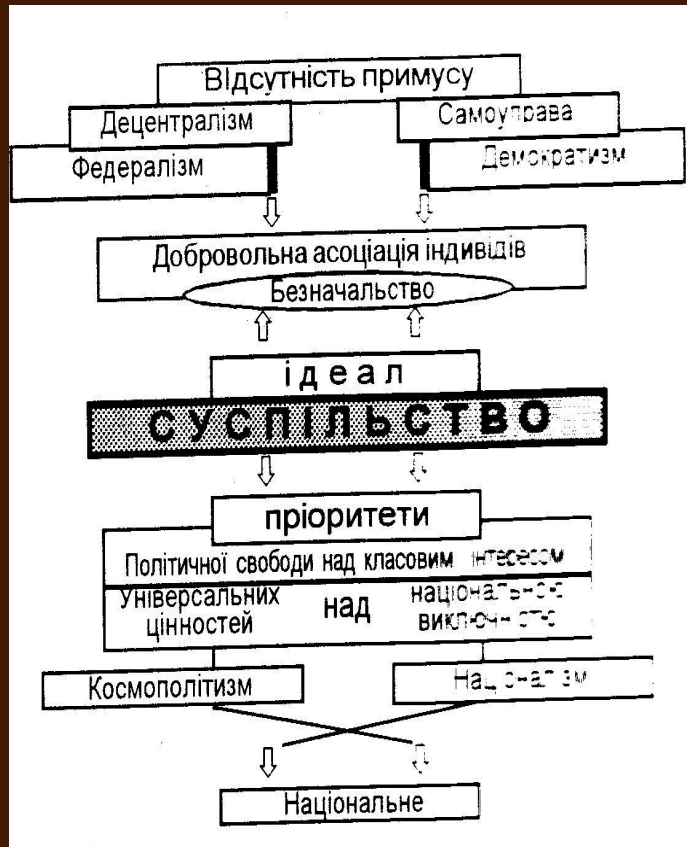
Антропоцентризм

- Людина – образ Божий, світ – людський світ
- Людина – центр світу і природи, природа підпорядкована людині і є для людини дзеркалом, в якому людина усвідомлює себе саму
- Духовні колізії світу є особистою драмою людини, а її патріотизм є виявом любові до собі подібних

Суспільно – політичний світогляд

- Світ України – це світ села (сакральний, позачасовий, природній) і світ козаччини (минуле)
- Україна – край, сповнений суперечностей (і в минулому, і в сучасності)
- В українській історії нема “золотого віку”, світ ідеальної спільності пануватиме в майбутньому
- Жадане майбутнє досягнеться шляхом внутрішнього преображення (не насильства і революції)
- Україна, нація – на першому місці, проте Бог повинен освячувати їх

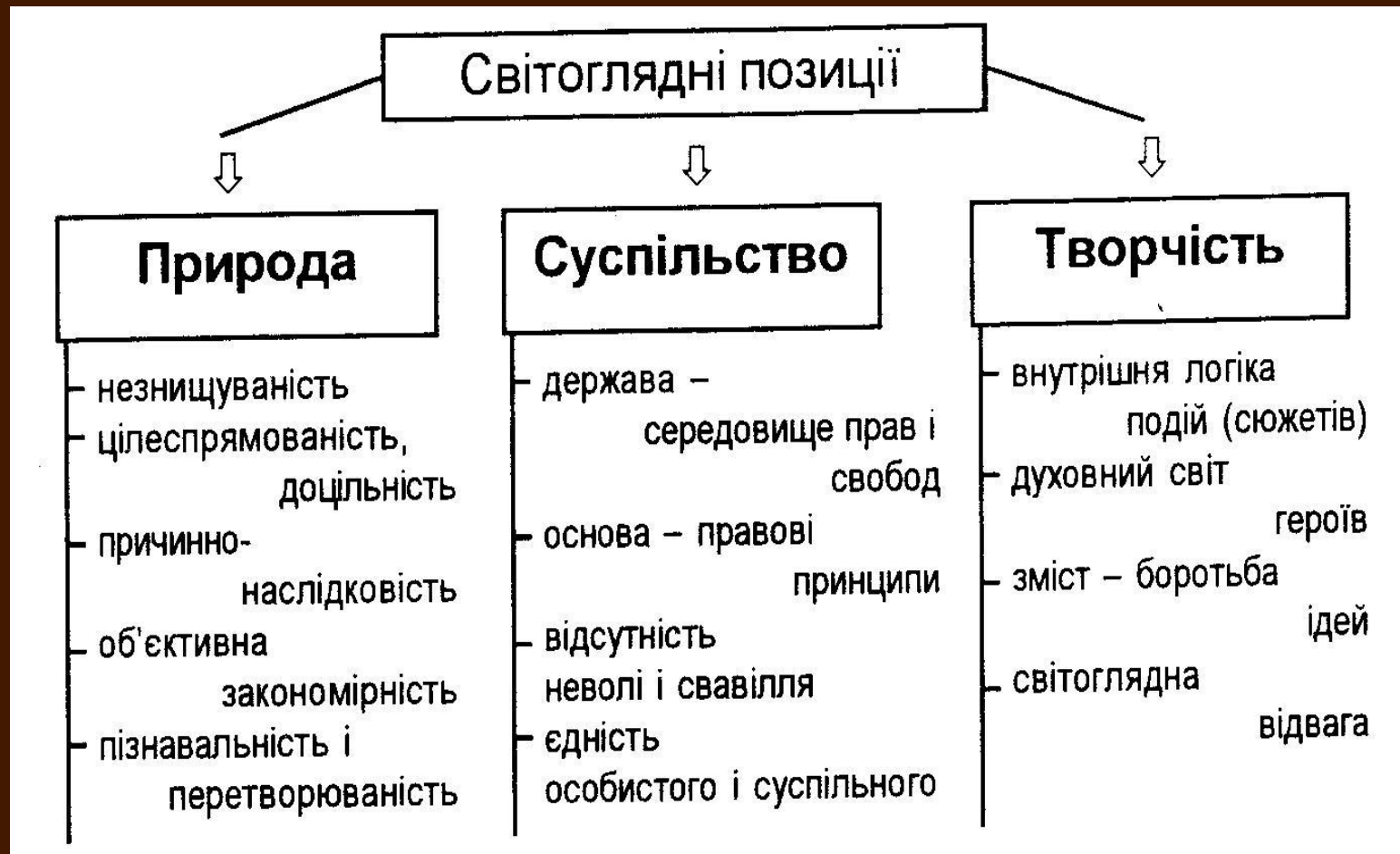
Вчення про суспільство Михайла Драгоманова

- Найбільш прогресивні політичні форми – демократизм і федералізм
- Основа і мета розвитку нації – державність
- Марксизм є помилковим і невідповідним до українських потреб, соціалізм має етичне значення в розумінні соціальної справедливості
- В деспотичних суспільствах тільки силові засоби забезпечать перехід до демократії
- В Україні перехід до соціалізму здійсниться через селянство як господаря і власника землі
- Причини і корінь природних явищ – в них самих

"Я в серці маю те, що не вмирає" (Леся Українка)

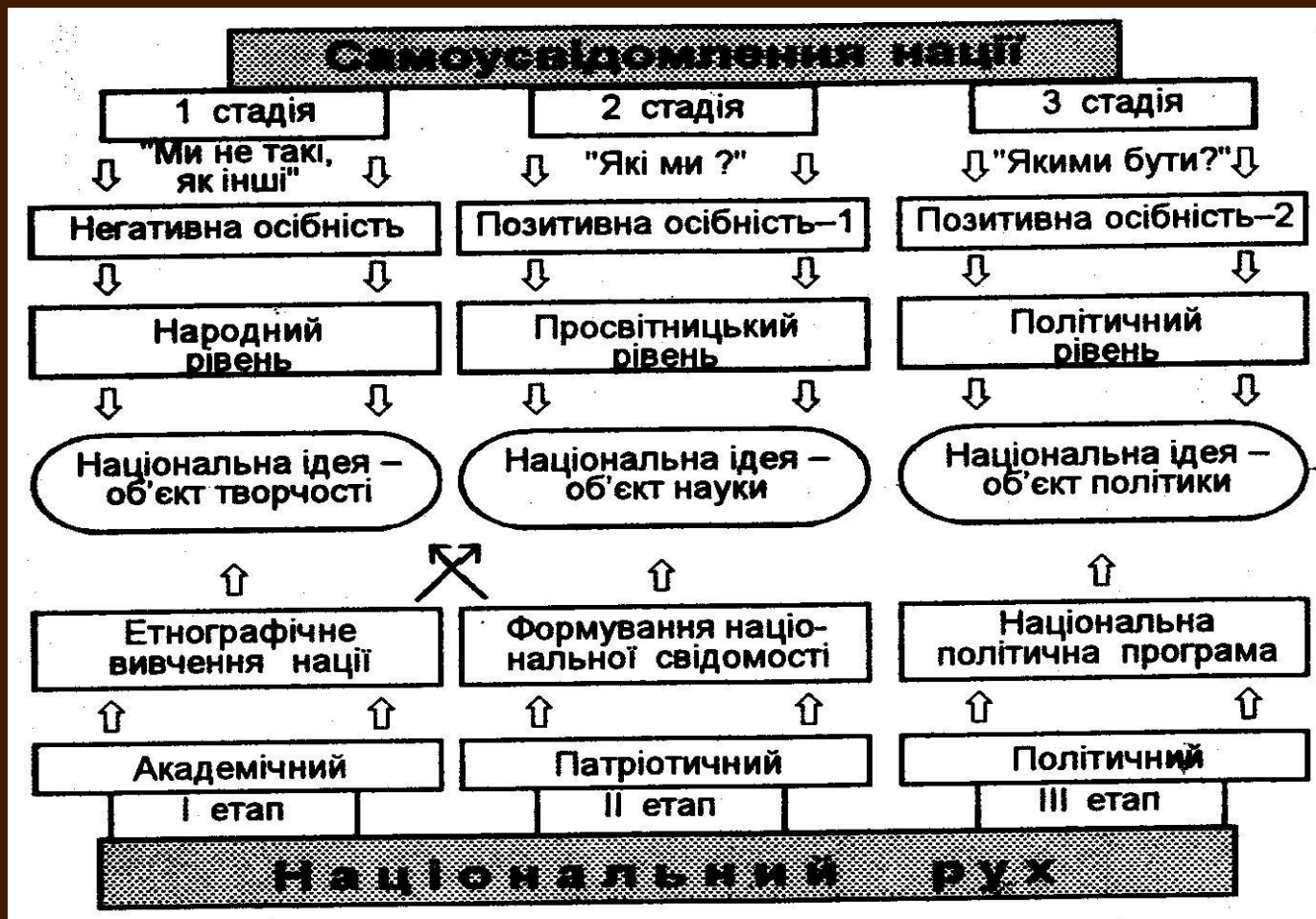
Філософські погляди Івана Франка

- Основна філософська ідея – ідея героя, “вічного революціонера”
- Філософська позиція – раціоналізм, основне завдання пізнання – науковий пошук істини
- Людська історія – суперечливий поступ з позитивними і негативними результатами
- Суспільні цінності – родина, громада, нація
- Людина – індивідуальність, вільна у громаді, а не вільна від громади

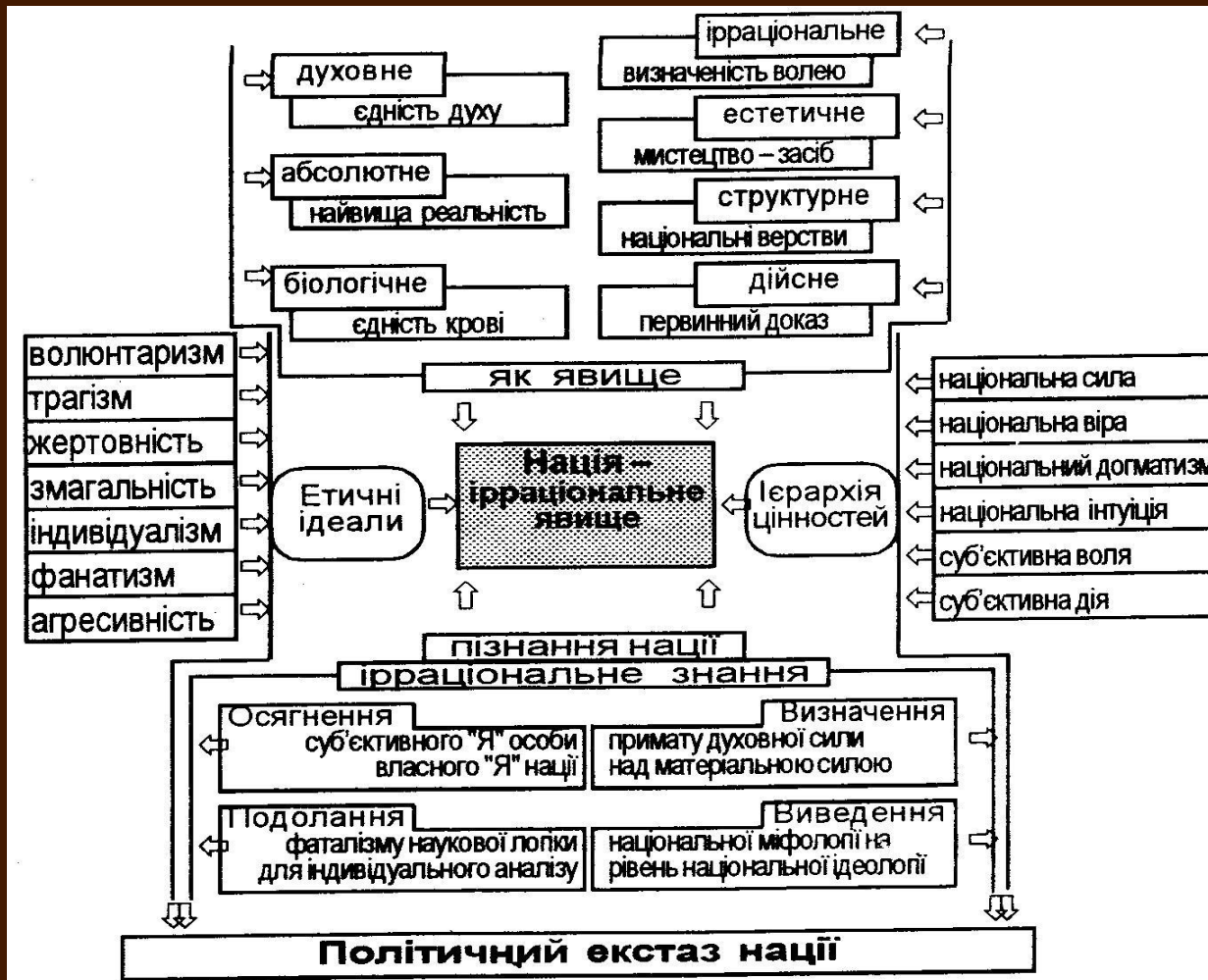
Світогляд Івана Франка

Філософія національного радикалізму

Вчення про націю Дмитра Донцова

Державу творить нація, тому спочатку треба виховати націю, для якої державність - природна форма буття (Дмитро Донцов)

НЕДОЛІКИ ТЕОРІЇ ДМИТРА ДОНЦОВА

- 1. Відкидає досягнення лібералізму і гуманізму, оскільки інтереси однієї нації протиставляються інтересам других. Сила визнається законом відношення між націями, пропагується національне гноблення, експансія.*
- 2. Недооцінюється соціальний детермінізм, коли проголошується відрив політики від моралі. Протиріччя між націями зводиться до боротьби з іншими націями.*

Вчення про національну еліту В'ячеслава Липинського

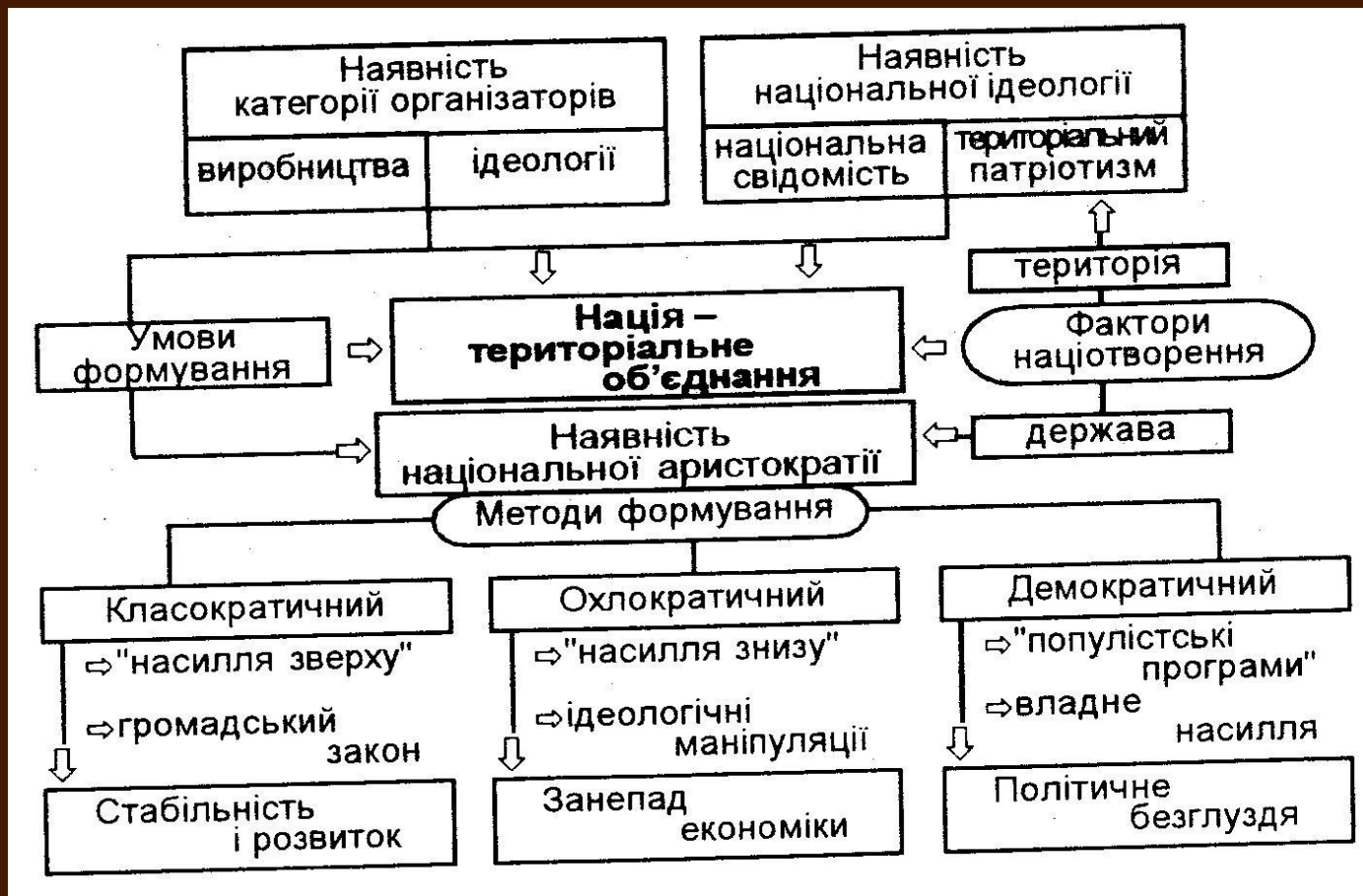
Особливості української інтелігенції

- надання пріоритету аграрному, а не національному питанню;
- при наявності високих моральних чеснот та ідейності – відсутність ефективних методів національної боротьби;
- відсутність взаєморозуміння і внутрішнього миру з основою української нації – хліборобським класом;
- “проросійська” або “пропольська” орієнтація – в залежності від геополітичних та історичних обставин

Українське панство (шляхта) - еліта, бо:

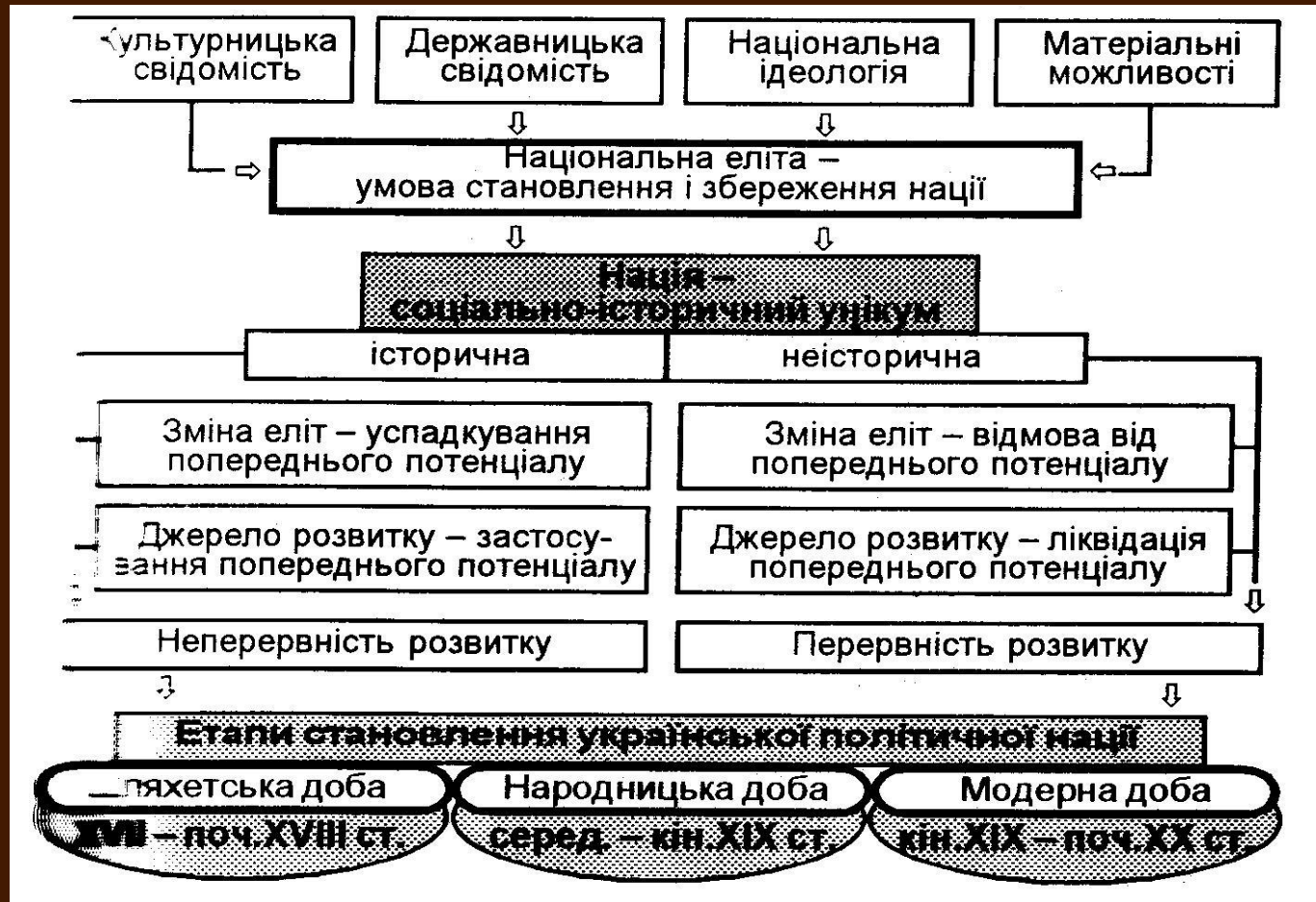
- всеціло зацікавлене в незалежності України, бо тільки в умовах незалежності може піднести свої права на рівень національних;
- формує матеріальний фундамент національної культури;
- здатна зберегти українську культуру на основі свого духовного потенціалу та матеріального багатства;
- здатна творити державність на основі історичного досвіду спільної діяльності з козацтвом, міщанством, духовенством

Вчення про націю В'ячеслава Липинського

Вчення про націю Івана Лисяка-Рудницького

Вчення про ідеологію Івана Лисяка-Рудницького

Особливості української національної філософії (за Дмитром Чижевським)

- Вихід в сферу філософії політики – проблеми націотворення та державотворення
- Інтуїтивний тип мислення – у формі літературного викладу філософського матеріалу
- Антираціоналізм – сприйняття емпіризму як внутрішнього переживання
- Онтологізм – “зав”язаність на буття”, істина потрібна не лише розуму, а й серцю
- Релігійне забарвлення філософських пошуків – Абсолютною Істиною володіє лише Бог
- Вихід в практику, особливо в морально-етичну сферу, що диктується “філософією серця” – національною філософською традицією